

Behörighet och statsbidrag
Sara Billfalk
sara.billfalk@socialstyrelsen.se

Redovisning av 2021 års uppdrag om sociala insatser i utsatta områden (A2020/02651, A2021/01981)

Sammanfattande punkter

- Socialstyrelsens uppdrag består av tre delar, 1) fördela och följa upp statsbidrag till kommuner för sociala insatser i utsatta områden, 2) lämna en analys av i vilken utsträckning genomförda insatser har bidragit till att uppfylla syftet med satsningen, och 3) stödja kommuner i genomförandet av insatsen genom att tillhandahålla kunskapsstöd om arbetssätt och metoder.
- Samtliga kommuner som omfattas av satsningen har rekvirerat hela sitt tilldelade statsbidrag och Socialstyrelsen har därmed fördelat 243,5 miljoner kronor för 2021.
- Större delen av statsbidraget har förbrukats, några kommuner har inte använt medlen fullt ut som bl.a. berodde på tidsbrist.
- Kommunerna är överlag positiva till satsningen som bedöms finansiera insatser som är i linje med syftet. Satsningen har satt fokus på området och har möjliggjort ett intensifierat arbete i kommunerna.
- Totalt 73 procent av kommunerna uppger att syftet med statsbidraget har uppnåtts under året, dvs. att förstärkningen har bidragit till att minska risken att barn och unga dras in i eller på annat sätt drabbas av kriminalitet i berörda områden.
- Socialstyrelsen bedömer att statsbidraget har använts enligt intentionen med uppdraget. Syftet har främjats genom att medlen har använts för att utveckla och stärka olika typer av sociala insatser inom ramen för satsningen, t.ex. förstärkning av den uppsökande- och relationsskapande verksamheten, stärkt strukturerad samverkan mellan olika aktörer kring barn och unga som hamnat i eller riskerar att hamna i kriminalitet för att ge tidiga och samordnade insatser, stärkta insatser för att förebygga misslyckanden i skolan, stärkta insatser för att öka möjligheter för barn och unga att få en meningsfull fritid och möjlighet till sysselsättning samt stärkt föräldraskapsstöd. Myndigheten kommer att fortsätta följa utvecklingen av kommunernas genomförande av insatser under hela bidragsperioden.
- Socialstyrelsen bedömer även att statsbidraget har bidragit till att stärka kommunernas arbetssätt, rutiner och samverkan utifrån att barnkonventionen bli-

vit lag. Likaså verkar statsbidraget ha stärkt kommunernas jämställdhetsarbete då medlen har använts till insatser i bl.a. skolor för att informera om attityder, maskulinitetsnormer, sexualitet och samtycke och genomfört riktade insatser till män för att mäns våld mot kvinnor ska upphöra.

- Socialstyrelsen har i enlighet med uppdraget gett stöd till kommunerna i genomförandet av satsningen. Myndigheten har bl.a. tagit fram nytt kunskapsmaterial (t.ex. kunskapsstöd om insatser för att motverka normbrytande beteende och återfall i brott hos barn), samt genomfört aktiviteter för att sprida kunskapsmaterial (t.ex. via kunskapsguiden.se, nyhetsbrev, digitala träffar och nätverk).

Uppdraget

Socialstyrelsen har regeringens uppdrag att administrera, fördela medel för samt följa upp en satsning på sociala insatser för barn och unga i utsatta områden under åren 2021–2023.¹ Statsbidraget ska gå till insatser i utsatta områden som syftar till att minska risken för barn och unga att dras in i eller på andra sätt drabbas av kriminalitet. Det kan handla om insatser som kompletterar och förstärker verksamhet som kommunerna redan bedriver inom ramen för det brottsförebyggande arbetet (t.ex. fler fältarbetare eller motsvarande på kvällar och helger, bl.a. för ökad tillgänglighet i socialtjänstens verksamheter), liksom olika former av strukturerad samverkan mellan skola, socialtjänst och polis.

Socialstyrelsen ska även stödja kommuner och andra huvudmän som utför insatser enligt socialtjänstlagen (2001:453) i genomförandet av satsningen. I uppdraget ingår därför att samla och sprida kunskap och exempel på arbetsätt och metoder.

Totalt uppgår satsningen till 250 miljoner kronor för 2021 och regeringen beräknar att avsätta ytterligare 250 miljoner kronor årligen för 2022–2023. Av medlen får Socialstyrelsen använda totalt 6,5 miljoner kronor för arbete med uppdraget, varav 1,5 miljoner kronor för administration av statsbidraget och 5 miljoner kronor för den stödjande delen av uppdraget. Medlen fördelas efter rekvisition till de kommuner som omfattas av Polismyndighetens lägesbild över utsatta områden.²

Socialstyrelsen ska årligen följa upp satsningen och redovisa vad medlen har använts till samt analysera i vilken utsträckning insatserna har bidragit till att uppfylla syftet med satsningen. Redovisningen ska även innehålla en beskrivning av hur Socialstyrelsen har arbetat med det stödjande uppdraget. Enligt ändringsbeslut ska delredovisningar av uppdraget lämnas till regeringen (Arbetsmarknadsdepartementet) senast den 28 april 2022 och 2023. En slutredovisning ska lämnas senast den 4 juni 2024.³

Genomförande av uppdraget

Regeringsuppdraget består av flera delar där ansvaret på genomförande och redovisning till regeringen faller på olika avdelningar och kunskapsområden inom

¹ A2020/02651

² Kriminell påverkan i lokalsamhället – En lägesbild för utvecklingen i utsatta områden, Polismyndigheten 2019.

³ A2021/01981

myndigheten. Socialstyrelsen har valt att lämna en samlad redovisning enligt nedanstående disposition.

Inledningsvis redovisar myndigheten hur mycket medel som kommunerna har rekvirerat, hur de har använt medlen och vilka resultat de har uppnått. Vidare beskrivs kommunernas samverkan med andra aktörer och hur den har utvecklats under bidragsåret samt satsningens konsekvenser ur ett barnrätts- och jämställdhetsperspektiv.

I den andra delen redovisar myndigheten en analys av i vilken utsträckning genomförda insatser har bidragit till att uppfylla syftet med satsningen. För 2021 har kommunernas åiterrapportering av statsbidraget använts som underlag för analysen. Vid analys av 2022 och 2023 års satsning kommer analysen även utgå från intervjuer med berörda aktörer från kommunerna och med nyckelaktörer.

I den tredje delen redovisar myndigheten en beskrivning av hur Socialstyrelsen har arbetat med det stödjande uppdraget till kommuner för hur de kan arbeta i det brottsförebyggande arbetet riktat till barn och unga. Sett till hela bidragsperioden rör det sig om skriftligt eller digitalt stöd som kan användas av olika aktörer i kommunen, utåtriktade aktiviteter och möjlighet till lärande och erfarenhetsutbyte i olika forum.

Del 1 – Resultat av uppföljningen av statsbidraget 2021

Underlag till redovisningen

Samtliga mottagare av statsbidrag är skyldiga att åiterrapportera hur de har använt medlen till Socialstyrelsen vid den tidpunkt som myndigheten anger. I december 2021 skickade Socialstyrelsen ett webbaserat åiterrapporteringsformulär till bidragsmottagarna där dessa ombads att senast den 28 januari 2022 lämna en ekonomisk redovisning samt redogöra för hur medlen använts och vilka resultat som uppnåtts. Samtliga 26 kommuner som rekvirerade medel har åiterrapporterat till myndigheten och dessa rapporter bildar underlag till denna redovisning.

Vid framtagande av åiterrapporteringsformuläret har begreppet ”social brottsprevention” använts för att tydliggöra användningsområdet för statsbidraget utöver de exempel på sociala insatser som nämns i regeringsuppdraget. Begreppet beskrivs bl.a. i regeringens nationella brottsförebyggande program Tillsammans mot brott (2016/27:126) som hänvisas till i regeringsuppdraget, och på Socialstyrelsens kunskapsguide.⁴ Den sociala brottspreventionen syftar till att motverka att individer börjar begå brott i unga år eller återfaller i ny brottslighet efter avtjänat straff. Socialtjänstens roll i det brottsförebyggande arbetet med barn och unga finns inom det socialpreventiva området. Social brottsprevention omfattar allt från insatser i skolan till insatser mot riskgrupper eller enskilda individer som löper stor risk att begå eller som har begått brott.⁵

⁴ Se Socialstyrelsens kunskapsguide som rör social brottsprevention och förebyggande arbete på universell nivå, selektiv nivå och indikerad nivå - <https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/barn-och-unga/barn-och-unga-som-begar-brott/brottsforebyggande-arbete-med-barn-och-unga/>

⁵ Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende: kunskapsstöd för socialtjänsten, Socialstyrelsen, 2020

Om utlysningen

Under 2021 hade Socialstyrelsen i uppdrag att fördela 243,5 miljoner kronor till kommuner för sociala insatser för barn och unga i utsatta områden. Utöver detta fick myndigheten använda 1,5 miljoner kronor för att administrera bidraget. Socialstyrelsen lyste ut statsbidraget i mars 2021 med sista rekvisitionsdatum den 17 maj 2021. Anledningen till att statsbidraget lystes ut i mars var att uppdraget var nytt och behövdes samordnas med andra avdelningar och sakkunniga inom myndigheten innan medlen kunde utlysas. Kommuner som omfattades av Polismyndighetens lägesbild över utsatta områden kunde rekvirera medel vilket var 26 kommuner det aktuella bidragsåret. Medlen fördelas enligt en fördelningsmodell som utgår ifrån förekomsten av utsatta områden, riskområden och särskilt utsatta områden enligt Polismyndighetens definition, samt kommunens befolkningsstorlek.⁶ Samtliga berörda kommuner rekvirerade hela sitt tilldelade belopp, vilket framgår i bilaga 1.

Merparten av statsbidraget har använts

Kommunerna fick använda statsbidraget under kalenderåret 2021. Av återrapporteringen framgår att merparten av statsbidraget har använts även om några kommuner inte har använt medlen fullt ut.

Tabell 1. Fördelade och oförbrukade medel 2021

Bidrag	Fördelade medel (kr)	Oförbrukade medel (kr)	Andel oförbrukade medel (%)
Stimulansbidrag	243 501 000	49 381 596	20%

Källa: Kommunernas återrapportering av 2021 års statsbidrag

Medel som inte har förbrukats ska återbetalas till Socialstyrelsen. Sammantaget ska 16 kommuner återbetala närmare 49,4 miljoner kronor vilket är cirka 20 procent av totalt fördelade medel (se bilaga 1). En bidragsmottagare som tilldelats en relativt stor andel av statsbidraget rapporterade att den ska återbetala ca två tredjedelar av sitt beviljade belopp då denna pga. av omorganisation och tillfälligt budgetöverskott mestadels har använt egna medel för att stärka det brottsförebyggande arbetet detta år. Orsaker till att övriga kommuner inte har förbrukat hela statsbidraget beror enligt dem framför allt på tidsbrist, att de inte har hunnit planera och genomföra insatser som de önskat eftersom utlysning och utbetalning av medel skedde först i slutet av första kvartalet 2021. Flera kommenterar att det tar tid att rekrytera personal och få igång genomförande av aktiviteter. Utöver tidsbrist nämns även coronapandemin och restriktioner kring fysiska möten som en anledning till att medlen inte har förbrukats. Berörda kommuner bedömer dock att de kommer att kunna använda medlen fullt ut nästkommande år i och med bättre förutsättningar att planera insatser inom ramen för det fleråriga statsbidraget.

⁶ För ytterligare information om fördelningsmodellen se bilaga till uppdraget om Sociala insatser i utsatta områden, A2020/02651.

Socialstyrelsen kan även kräva tillbaka medel om bidragsmottagaren inte har använt medlen enligt angivna villkor i uppdraget. När denna redovisning beslutades pågick utredning om ett fåtal bidragsmottagare har använt medlen enligt villkoren. Uppgifter om eventuella återkrav presenteras därför inte i denna redovisning.

Kommunernas användning av statsbidraget

Kommunerna har i återrapporteringen redogjort för hur de har använt medlen för att stärka det brottsförebyggande arbetet under det aktuella bidragsåret, vilket visas i tabell 2.

Tabell 2. Antal och andel kommuner som använt medlen till olika typer av sociala insatser för att stärka det brottsförebyggande arbetet i kommunen.

Typ/område	Antal kommuner (N=26)	Andel kommuner (%)
Komplettering och förstärkning av sociala insatser	26	100%
Utveckling/främjande av strukturerad samverkan	26	100%
Förstärkning av det brottsförebyggande arbetet i enlighet med statsbidragets syfte på annat sätt	22	85%

Källa: Kommunernas återrapportering av 2021 års statsbidrag.

Nedan följer en övergripande sammanställning av kommunernas utvecklingsarbete inom respektive område.

Komplettering och förstärkning av insatser som kommunen redan bedriver inom ramen för det brottsförebyggande arbetet

Samtliga kommuner anger att de har använt statsbidraget för att komplettera och förstärka sina insatser för att minska risken att barn och unga dras in i eller på andra sätt drabbas av kriminalitet. I samband med återrapporteringen bad Socialstyrelsen kommunerna att specificera vilka typer av insatser kommunen arbetat med att stärka och utveckla med hjälp av statsbidraget, vilket visas i tabell 3.

Tabell 3. Insatser som kommunerna har arbetat med att stärka för att minska risken att barn och unga dras in i eller på andra sätt drabbas av kriminalitet

Sociala insatser	Antal kommuner (N=26)	Andel kommuner (%)
Utökad närvaro av fältarbetare eller motsvarande i den uppsökande- och relationsskapande verksamheten	24	92%
Insatser/aktiviteter enskilt eller i grupp till barn och unga som hamnat i eller riskerar att hamna i en kriminell livsstil.	22	85%
Föräldraskapsstöd	21	81%
Informationsinsatser till olika aktörer/yrkesverksamma som möter barn och unga för att höja kunskapsnivån om brottsförebyggande arbete	19	73%

Sociala insatser	Antal kommuner (N=26)	Andel kommuner (%)
Insatser som syftar till att stödja barn och unga med stora behov att lyckas i skolan	18	69%
Insatser för att påverka normer om våld och maskulinitet	13	50%
Insatser för att motverka att barn och unga missbrukar alkohol, narkotika, dopning, tobak och nikotin samt spel om pengar (ANDTS)	12	46%
Annan insats	13	50%

Källa: Kommunernas återrapportering av 2021 års statsbidrag.

Sammanställningen visar att kommunerna har använt statsbidraget till olika typer av insatser för att stärka det brottsförebyggande arbetet i kommunen. Flera kommuner betonar vikten av att arbeta brett och långsiktigt för att nå ett positivt resultat och att det statliga bidraget behövs i detta utvecklingsarbete.

Som framgår av tabellen har merparten av kommunerna (92 procent) arbetat med att stärka den uppsökande och relationsskapande verksamheten. De har bl.a. anställt fler fältarbetare för att kunna utöka närvaron dagtid, kvällar/nätter under vardagar och helger så att barn och unga kan känna sig trygga och har trygga vuxna att vända sig till. Fältarna har enligt kommunerna bl.a. arbetat med att förse platser med vuxennärvaro, fånga upp trender och tendenser, identifiera riskbeteenden och behov och lotsa vidare samt motivera/vägleda barn och unga i riskzon att välja alternativ som leder till positiv utveckling, t.ex. fortsatta studier. Som ett gott exempel i det uppsökande arbetet lyfter flera kommuner fram att de har stärkt tvärprofessionella mobila team, bestående av t.ex. polis, fältare, socialsekreterare, skolpersonal, fritidsledare, som arbetar uppsökande mot barn och unga men även mot föräldrar för att uppmuntra dem att ta emot stöd och hjälp. De mobila teamen följer barnen i vardagen och finns närvarande under skoltid, efter skoltid i olika fritidsverksamheter och i andra miljöer som barn och unga vistas i. Teamen kan på detta sätt agera snabbare, samordnat och systematiskt på risksignaler och tidigt kunna möta upp en oro för att ett barn eller en ungdom är i riskzon för kriminalitet och missbruk.

Andra exempel som kommuner tar upp är att de har stärkt närvaron av trygghetsvårdar, ordningsvakter, föreningar som hjälper till med nattvandring och stödjande fritidsledare. Den förstärkta uppsökande verksamheten menar flera har bidragit till att fler relationsskapande kontakter och situationer har skapats.

En stor del av kommunerna har även använt statsbidraget för att stärka insatser enskilt eller i grupp till barn och unga för minska risken att de dras in i eller på annat sätt drabbas av kriminalitet (85 procent). Vanligt är att kommuner har stärkt föreningsverksamhet och mötesplatser som fritidsgårdar för att tillhandahålla aktiviteter till barn och unga för att ge dem en meningsfull fritid och sysselsättning, som flera menar har en positiv påverkan på skolresultat, självskattad hälsa och delaktighet i positiva sociala gemenskaper. Genom dessa aktiviteter kan kommunen också fånga upp barn och unga i riskzon.

Ytterligare exempel som nämns är motiverande samtal, stöd att lyckas i skolan (vilket ses som en av de viktigaste skyddsfaktorerna runt ett barn), familjebehandling för unga som påbörjat en kriminell bana eller börjat med någon form av

missbruk och har hög skolfrånvaro, stöd för att klara gymnasieexamen samt riktade feriearbeten för att ge unga i riskzon sysselsättning.

Vidare har en stor del av kommunerna använt statsbidraget för att stärka föräldraskapsstödet som flera även ser som en viktig del i det brottsförebyggande arbetet (81 procent). Exempelvis har kommuner stärkt föräldraskapsutbildning till utrikesfödda föräldrar, förstärkt föräldrarådgivare som finns på plats i grundskolan för att erbjuda föräldrastödinsatser tidigt innan problemen blir för stora. Ett annat exempel är att kommuner har utbildat olika yrkesgrupper i skolan för att stärka dem i föräldrakontakten samt öka personalens kunskap och risk och skyddsfaktorer, och hur de ska agera vid misstanke om att barn och unga riskerar att dras in i eller på annat sätt drabbas av kriminalitet.

Utveckling/främjande av strukturerad samverkan mellan kommunen och olika aktörer i lokalsamhället

Samtliga kommuner anger att de har använt statsbidraget för att utveckla en strukturerad samverkan mellan olika aktörer i det brottsförebyggande arbetet. En översikt visar att det i flertalet kommuner har skett en utvecklad samverkan med polisen (96 procent), fritidsgårdar (96 procent), skolan (92 procent) och civila samhällets organisationer (73 procent). För ytterligare exempel se bilaga 1, tabell 2.

Kommunerna har arbetat på olika sätt för att utveckla en strukturerad samverkan mellan aktörer i lokalsamhället. Vanligast är att de har stärkt samverkan via olika samverkansformer där berörda aktörer har samordnat sina åtgärder kring individen. Nedan redovisas vanliga samverkansformer som kommunerna har arbetat med.

Tabell 4. Samverkansformer som kommunerna har arbetat med för att stärka samverkan kring barn och unga som hamnat i eller riskerar att hamna i kriminalitet.

Samverkansform	Antal kommuner (N=26)	Andel kommuner (%)
Samverkan mellan skola, socialtjänst, polis och fritid (SSPF) som syftar till samverkan kring barn och unga i riskzonen för kriminalitet och drogmissbruk. Modellen går ut på att aktörerna samarbetar med vårdnadshavaren för att vända en negativ utveckling hos det aktuella barnet.	16	62%
Effektiv samordning för trygghet (EST) som är ett systematiskt arbetssätt som bygger på kunskapsbaserad brottsprevention för att minska och förebygga brott och otrygghet genom tidiga insatser när problem uppstår eller på väg att inträffa.	16	62%
Sociala insatsgrupper (SIG) som är en samverkansform mellan socialtjänst, skola, och polis för att hjälpa unga att sluta begå brott. Samverkan bygger på att individen själv eller dennes vårdnadshavare ger sitt samtycke.	14	54%
Skolsociala team (SST) som är en metod som bygger på samverkansstrukturer och tidiga insatser som syftar till att elever med upprepad eller längre frånvaro ska öka sin närvaro i undervisningen.	7	27%
Annan samverkansform	14	54%

Källa: Kommunernas återrapportering av 2021 års statsbidrag.

Andra exempel på samverkansformer som nämns i kommentarerna är t.ex. tidiga samordnade insatser (TSI), utvecklad samverkan med gymnasiet och Komvux i syfte att fler ungdomar ska få en fullständig gymnasieexamen samt utvecklad myndighetssamverkan utifrån organiserad brottslighet och kriminalitet.

I återrapporteringen framkommer även att merparten av kommunerna har använt statsbidraget för att utveckla en ändamålsenlig samverkansstruktur för det brottsförebyggande arbetet i kommunen (73 procent). Här avses t.ex. att de har utvecklat ledningssystem, rutiner och avtal som tydliggör samsyn, ansvar, roller och arbetssätt i arbetet kring den enskilde individen.

Vidare har en stor del av kommunerna stärkt samverkan via gemensam kompetensutveckling med olika aktörer om brottsförebyggande arbete och former för samverkan kring barn och unga som hamnat i eller riskerar att hamna i kriminalitet (65 procent).

Ett flertal kommuner kommenterar därtill att de har använt statsbidraget för kunskapsinhämtning och omvärldsanalys för att stärka insatser och utveckla samverkan i det brottsförebyggande arbetet. Flera uttrycker att det finns behov att kontinuerligt kartlägga och skapa gemensamma lägesbilder samt analysera otrygghetsskapande händelsers orsaker. Lägesbilderna inhämtas t.ex. med hjälp av observationer av trygghetsfältare, skolfältare eller andra aktörer som möter barn och unga i vardagen, som samlat kan ge en bild kring hur barn och unga i riskzon rör sig på fritiden, vilka umgängen de har och hur gruppkonstellationerna ser ut. Olika aktörer såsom socialtjänst, polis och skola kan därefter arbeta gemensamt i individärenden utifrån sina olika roller.

Förstärkning av det brottsförebyggande arbetet i enlighet med statsbidragets syfte på annat sätt

Sammanlagt 22 kommuner (85 procent) anger att de har använt medlen för att på annat sätt än de tidigare nämnda förstärka det brottsförebyggande arbetet kring barn och unga. Nedan listas några vanliga exempel.

- Utbildat personal inom socialtjänst, skola och fritidsverksamhet om brottsförebyggande arbete och metoder, t.ex. om risk- och skyddsfaktorer som har samband med att barn och unga utvecklar ett normbrytande beteende och som kan hjälpa socialtjänsten och andra aktörer att identifiera och uppmärksamma de barn och unga som behöver stöd i ett tidigt skede.
- Utbildat personal i användande av olika bedömningsmetoder i utredningsarbetet, t.ex. SAVRY, Ester, Signs of Safety, MPV – Möta pappor/föräldrar med våldsproblematik, och FFT som är en manualbaserad insats för familjer med ungdomar med utagerande beteendeproblematik.
- Utbildat personal när det gäller att öka förmågan att förebygga hedersrelaterat våld och förtryck för att bättre kunna hantera hedersärenden samt för att stärka den lokala förmågan att motstå otillåten påverkan från parallella samhällsstrukturer och tystnadskultur.
- Tillhandahållit information till unga via fältteamets Instagram, bland annat om kommunens olika funktioner som kan ge stöd.
- Tagit fram informationsmaterial till föräldrar med barn i riskzon om vilka insatser socialtjänsten kan erbjuda.

- Utvecklat digitala öppna mötesplatser för unga på nätet eftersom barn och unga ägnar mycket tid på internet vilket förstärkts under coronapandemin. Vuxennärvaron behövs lika mycket på nätet som ute i verkligheten.
- Omvärldsbevakat – deltagit i konferenser, nätverk och genomfört studiebesök för erfarenhetsutbyte för att skapa en bild av vad som är möjligt att göra. T.ex. konferens om gängkriminalitet utifrån polisens och olika kommuners arbete.

Statsbidraget har bidragit till att utveckla kommunernas barnrätts- och jämställdhetsarbete

I åiterrapporteringen framgår att en stor del av kommunerna bedömer att den statliga satsningen har bidragit till att utveckla och att stärka barnens rätt och delaktighet (69 procent) och jämställdhetsarbetet (69 procent) i det brottsförebyggande arbetet. Med jämställdhetsperspektiv avses här koppling till de jämställdhetspolitiska delmålen särskilt punkt ett och sex med målet att kvinnor och män ska ha samma makt och inflytande samt att våld mot kvinnor ska upphöra.⁷

Flera kommuner kommenterar att barnkonventionen är en grund för hela verksamheten där förvaltningarna fokuserar på att utveckla arbetssätt, rutiner och samverkan utifrån att konventionen blivit lag. Statsbidraget har använts till att stärka detta arbete när det gäller barn och ungas delaktighet i frågor som rör dem inom det brottsförebyggande arbetet. Exempelvis nämner de att medlen har använts till att förstärka funktioner som uppsökande team som har till uppgift att söka upp och lyssna på barns behov, och användande av metoder som flyttar fokus till barnets perspektiv, t.ex. Kronobarnsmodellen⁸ och Signs of Safety. Medlen har även använts till att utbilda personal och föräldrar om t.ex. barnkonventionen, samt risk- och skyddsfaktorer för att stärka barns rättigheter och delaktighet.

När det gäller statsbidraget och kommunernas jämställdhetsarbete har medlen gjort det möjligt för dem att utöka personalgruppen för att bl.a. arbeta aktivt med att t.ex. informera i skolklasser på högstadie- och gymnasienivå om attityder, våld, hederskultur, maskulinitetsnormer, sexualitet och samtycke. Flertalet kommuner svarar att de har utbildat eller genomfört insatser enligt metoden Mentorer i våldsprevention (MVP) i detta arbete. MVP är en förebyggande insats riktad till elever på högstadiet och gymnasiet, med fokus på att förebygga våld och andra kränkningar.

Coronapandemin har försvårat samverkan och olika riktade insatser

Åiterrapporteringen visar att sammanlagt 16 kommuner (62 procent) anger att coronapandemin och restriktioner kring fysiska möten har påverkat deras användning av medlen. För sex kommuner har detta inneburit att medlen inte har kunnat användas fullt ut. Enligt kommunerna har coronapandemin försvårat olika typer

⁷ Se *Mål för jämställdhet* på regeringskansliets webbplats, <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/jamstallldhet/mal-for-jamstallldhet/>

⁸ För information om Kronobarnsmodellen se webbplats, <https://www.regionkronoberg.se/vardgivare/arbetsomraden-processer/folkhalsa/barn-och-unga2/barnens-basta-galler-i-kronobergs-lan/kronobarnsmodellen/>.

av samverkan men också riktade insatser som t.ex. uppsökande arbete. Överlag har dock kommunerna kunnat ställa om och erbjuda insatser och samverkan digitalt vilket har gjort att större delen av statsbidraget har förbrukats.

Kommunernas bedömning av användningen av medlen

I återrapporteringen ombads kommunerna att bedöma i vilken utsträckning den statliga satsningen för 2021 har bidragit till att utveckla kommunens brottsförebyggande arbete som syftar till att minska risken för att barn och unga i utsatta områden dras in i eller på andra sätt drabbas av kriminalitet. Bedömningen utgår från en skala där siffran 1 motsvarar i låg utsträckning och 5 i hög utsträckning, se tabell 5 nedan.

Tabell 5. Bedömning av i vilken utsträckning statsbidraget bidragit till att utveckla kommunens brottsförebyggande arbetet under bidragsåret

Statsbidraget har bidragit till ...	Antal kommuner som svarat 4 eller 5 på den femgradiga skalan (N=26)	Andel kommuner (%)
... utvecklad strukturerad samverkan t.ex. genom stärkt samverkansstruktur eller stärkt samverkan i olika samverkansformer	22	85%
... ökade förutsättningar att upptäcka barn och unga som kan vara i behov av insatser som hamnat i eller riskerar att hamna i kriminalitet	21	81%
... ökad kompetens hos personal som arbetar med barn och unga och brottsförebyggande arbete	20	77%
... ökade förutsättningar att genomföra skyndsamma och samordnade brottsförebyggande insatser till barn och unga som hamnat i eller riskerar att hamna i kriminalitet	20	77%
... ökad användning av kunskapsbaserade arbetsätt och metoder i det brottsförebyggande arbetet	18	69%

Källa: Kommunernas återrapportering av 2021 års statsbidrag.

Av tabellen framgår att kommunerna bedömer att statsbidraget har bidragit till att utveckla olika delar av deras brottsförebyggande arbete under året, särskilt delen som rör utvecklad strukturerad samverkan (85 procent) och förutsättningar att upptäcka barn och som är i riskzon och är i behov av stöd (81 procent).

I kommentarerna framgår att kommunerna generellt är positiva till det statliga bidraget. Kommunerna anser att medlen är ett viktigt tillskott för att ytterligare utveckla och förstärka den verksamhet som de redan bedriver inom det brottsförebyggande arbetet. Statsbidraget bedöms ha finansierat meningsfulla insatser, helt i linje med syftet att ge barn och unga goda förutsättningar i livet genom förebyggande och tidiga insatser som minskar risken att dras in i eller drabbas av kriminalitet.

Kritiska kommentarer till satsningen handlar till övervägande del om dess ettåriga konstruktion, dvs. att medlen rekvideras, beslutas, fördelas och återrapporterar årligen samtidigt som syftet är att uppnå långsiktiga effekter som sannolikt tar flera år att uppnå/mäta. Att medlen beviljas årligen medför även en viss oro vid förstärkning av personal, då kvalificerad personal kan vara svårt att hitta för kortare anställningar. En annan kritik som framförs är att medlen utlystes i

mars 2021 vilket medförde att de fick kort tid på sig att planera och genomföra insatser det aktuella bidragsåret. Flertalet kommuner efterfrågar därför framförhållning och flerårig bidragsgivning (längre än tre år) för att syftet med satsningen ska få bättre genomslagskraft och varaktiga resultat.

Några kommuner tar även upp att de skulle vilja använda statsbidraget för att stärka arbetet med att skapa trygga utomhusmiljöer där barn och unga vistas i syfte att förebygga brott, s.k. situationell brottsprevention.⁹ Exempel på åtgärder som kommuner anser att medlen skulle kunna få användas till är; utökad gatubelysning på skygga platser, nedklippta buskage, arrangerade aktiviteter på otrygga platser och samordnad närvaro med t.ex. fritidsgårdspersonal och fältgrupp vid en särskild ”hotspot” för droghantering och rekrytering av unga till nätverksmiljöer. En kommun kommenterar enligt nedan.

”På våra socialt utsatta områden finns platser med en koncentration av otrygghetsskapande händelser, nedskräpning, skadegörelse, nätverkskriminalitet, delvis öppen narkotikabrottslighet och där bor ett stort antal barn och unga. Sammantaget exponeras många barn och unga för en fysisk miljö med riskfaktorer för både utveckling av egna normbrytande beteenden och rekrytering till kriminella nätverk. Genom att i samverkan skapa färre platser där barn och unga exponeras för sådana riskmiljöer kan vi minska risken att de själva drabbas.”

Vidare anser några kommuner att statsbidraget inte bör bindas till att endast användas i specifika stadsdelar som definierats som utsatta/särskilt utsatta områden av Polismyndigheten. De anser att det vore bättre att medlen kan användas för verksamhet inom hela kommunen, då barn och unga rör sig över hela kommunen. Slutligen lyfter en kommun fram att utmaningar kopplat till utsatta stadsdelar inte endast borde ses som utmaningar kopplat till kriminalitet och brottsförebyggande arbete. För kommuner finns de största verktygen kopplat till andra politikområden. Inte minst främjande och förebyggande insatser inom exempelvis skola, fritid och socialtjänstens ramar. Liksom strategiskt långsiktiga frågor som rör bakomliggande orsaker, som att motverka segregation.

Del 2 – Analys av i vilken utsträckning genomförda insatser har bidragit till att uppfylla syftet med satsningen

I återrapporteringen ombads kommunerna även bedöma i vilken utsträckning syftet med statsbidraget har uppnåtts under 2021, dvs. att medlen till sociala insatser i utsatta områden har bidragit till att minska risken för barn och unga att dras in i eller på andra sätt drabbas av kriminalitet. Totalt 73 procent av kommunerna bedömde att syftet med statsbidraget har uppnåtts i hög eller ganska hög utsträckning. Flera kommuner kommenterade emellertid att de har svårt att uttala sig om effekten av medlen och det utvecklingsarbete som påbörjats under det första året i satsningen. Detta då arbetet med att förebygga ungdomskriminalitet är komplext och kräver långsiktigt arbete för att få positivt resultat. För kommunerna har också coronapandemin och att rekrytera personal varit en utmaning.

⁹ Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende: kunskapsstöd för socialtjänsten, Socialstyrelsen, 2020

Samtidigt rapporterar flera kommuner att statsbidraget har varit en injektion som möjliggjort en intensifiering av det brottsförebyggande arbetet.

Risk- och skyddsfaktorer och social brottsprevention

För att förstå och förklara varför barn och unga utvecklar ett normbrytande beteende är risk- och skyddsfaktorer betydelsefulla. Med normbrytande beteende avses i detta sammanhang negativa, destruktiva beteenden som på olika sätt innebär överträdelser mot lagar, regler eller normer.¹⁰ Risk- och skyddsfaktorer är dock en komplex process med olika nivåer som påverkar och samspelar med varandra. Barn och ungdomar utvecklas i olika sociala sammanhang så som familjen, skolan, närsamhället och kamratkretsen som påverkar varandra.¹¹ Individuella förutsättningar och egenskaper har dock också betydelse och konsekvenserna för en enskild individ kan vara olika.¹²

Risk- och skyddsfaktorer för en kriminell utveckling kopplas till alla dessa sammanhang och med individen själv. En förhöjd risk för en kriminell utveckling finns bl.a. om familjen har bristande ekonomiska resurser, om det förekommer övergrepp eller missbruk hos föräldrar, tidiga skolmisslyckanden samt problematiska kamratrelationer. De skyddsfaktorer som finns är exempelvis stark anknytning till minst en av föräldrarna, en positiv skolanknytning och umgänge med prosociala kamrater.¹³

En vanlig indelning i det brottsförebyggande arbetet är situationell och social brottsprevention. Den *situationella brottspreventionen* riktas mot tillfället, platsen eller sammanhanget där brottet begås. Det kan handla om allt från övergripande samhällsplanering till tekniska lösningar för att minska stöldrisk eller olika former av bevakningsinsatser.¹⁴ I den *sociala brottspreventionen* finns socialtjänstens roll i det brottsförebyggande arbetet.¹⁵ Det är också begreppet som Socialstyrelsen valt som riktmärke för hur statsbidraget får användas. Sociala brottspreventionen syftar till att minska benägenheten eller motivationen att begå brott. Det omfattar allt från tidiga insatser för att förhindra brott till insatser för att hjälpa personer att bryta en kriminell livsstil.¹⁶

Samtliga kommuner som har fått statsbidrag har valt att förstärka sociala insatser och strukturerad samverkan för att minska risken att barn och unga dras in i eller på andra sätt drabbas av kriminalitet. Det handlar bl.a. om utökad närvaro av fältarbetare, föräldraskapsstöd och insatser/aktiviteter enskilt eller i grupp till barn och unga som hamnat i eller riskerar att hamna i en kriminell livsstil. Statsbidraget har också gått till att utveckla den strukturerade samverkan med skolan,

¹⁰ Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende: kunskapsstöd för socialtjänsten, Socialstyrelsen, 2020

¹¹ Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende: kunskapsstöd för socialtjänsten, Socialstyrelsen, 2020

¹² Utredningen Framtidens socialtjänst - Ju förr desto bättre: vägar till en förebyggande socialtjänst / delbetänkande av Utredningen Framtidens socialtjänst., 2018

¹³ Orsaker till brott bland unga och metoder att motverka kriminell utveckling. En kunskapsinventering, Brottsförebyggande rådet, 2009

¹⁴ Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende: kunskapsstöd för socialtjänsten, Socialstyrelsen, 2020

¹⁵ Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende: kunskapsstöd för socialtjänsten, Socialstyrelsen, 2020

¹⁶ Kommuner mot brott, SOU 2021:49, 2021

fritidsgårdar, polisen och det civila samhällets organisationer. Socialstyrelsen kan konstatera att de satsningar som gjorts med statsbidraget har goda förutsättningar att uppnå syftet och ligger i linje med de exempel på insatser som beskrivs i uppdraget. Socialstyrelsens kartläggning av socialt fältarbete visar att fältarbetarnas motiverande arbete med barn, unga och familjer kan bidra till att de blir mer positivt inställda till att söka och ta emot stöd från andra verksamheter.¹⁷ Att erbjuda föräldrastödsprogram, som är riktade till föräldrar med svårare problem i föräldraskapet eller vars barn har omfattande beteendeproblem, kan vara effektivt och lönsamt i det brottsförebyggande arbetet. Samtidigt kräver sociala problem en fungerande samverkan mellan olika aktörer och långsiktiga insatser på olika nivåer.¹⁸

I det fortsatta arbetet kommer Socialstyrelsen genom underlag från dokumentstudier, intervjuer med berörda aktörer från kommunerna och med andra nyckelaktörer analysera insatserna som kommunerna genomfört. I den analysen kommer också en fördjupning ske kring de utmaningar som framförts i återrapporteringen från kommunerna.

Del 3 – Socialstyrelsens arbete med att stödja kommunerna i genomförandet av satsningen

Socialstyrelsen har i enlighet med uppdraget använt 5 miljoner kronor av statsbidraget under 2021 för att stödja kommuner och andra huvudmän som utför insatser enligt socialtjänstlagen (2001:453) i genomförandet av satsningen. Detta har inneburit att myndigheten har samlat och spridit kunskap och exempel på arbetsätt och metoder som rör det brottsförebyggande arbetet. Kunskapsmaterialen som Socialstyrelsen har tagit fram är relevanta för alla kommuner i Sverige. I uppdraget har myndigheten således inte exklusivt arbetat med eller enbart vänt sig till kommuner som har utsatta områden. Däremot har myndigheten i framtagandet av kunskapsmaterial och aktiviteter perspektivet att lägga särskild omsorg att nå och lyssna in de behov och förutsättningar som kommuner med utsatta områden kan ha.

Socialstyrelsen har flera ramuppdrag som delvis handlar om att sprida metoder och arbetssätt för barn och unga i det brottsförebyggande arbetet. Förutom regeringsuppdraget sociala insatser i utsatta områden har myndigheten även i uppdrag att under perioden 2020–2022 stödja huvudmän samt yrkesverksamma inom den sociala barn- och ungdomsvården genom insatser för att främja kompetens, stabilitet samt kvalitetsutveckling inom området (S2019/05315/RS (delvis)). Ett av de kunskapsstödsinsatser för att motverka normbrytande beteende och återfall i brott) som redogörs för nedan har till största delen tagits fram inom ramen för kompetensuppdraget men det fortsatta arbetet med att sprida och implementera kunskapsstödet har förts över till uppdraget om sociala insatser i utsatta områden.

Nedan följer en sammanställning över framtagna kunskapsmaterial, spridning och stöd för implementering.

¹⁷ Socialt fältarbete med barn och unga: en kartläggning av uppsökande och förebyggande socialt fältarbete i kommunal regi, Socialstyrelsen, 2022

¹⁸ Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende: kunskapsstöd för socialtjänsten, Socialstyrelsen, 2020

Redovisning av arbetet med att sprida metoder och arbetssätt för att förebygga normbrytande beteende och brott bland barn och unga

I september 2021 publicerades ett nytt webbmaterial på Socialstyrelsen webbplats med titeln ”Exempel på metoder och arbetssätt för att förebygga normbrytande beteende och brott bland barn och unga”.¹⁹ Samlingen består av exempel på metoder och arbetssätt som används i arbetet med att förebygga normbrytande beteende och brott bland barn och unga i Sverige idag. Metoderna som ingår är i huvudsak på universell och selektiv nivå. De beskrivs med syfte, genomförande, utbildning, hänvisning till ytterligare information m.m. Målgruppen är de i kommunerna som utvecklar, samordnar eller leder brottsförebyggande arbete, lokalt eller regionalt, inom polis, skola, socialtjänst, fritid eller civilsamhället. Syftet med materialet är att göra det enklare att skapa en gemensam förståelse mellan olika aktörer för det brottsförebyggande arbetet med barn och unga och det ska utgöra ett stöd för samverkan lokalt och regionalt. Arbetet med att ta fram webbmaterial har gjorts i samverkan mellan Socialstyrelsen och Polismyndigheten, och i samråd med Skolverket. Webbmaterial har fått responsen att det är hjälpsamt, lättöverskådligt och användarvänligt. Webbmaterial kommer kontinuerligt uppdateras, då metoder både kan tas bort och läggas till.

I oktober 2021 hölls ett webinarium om webbmaterial. Det inleddes gemensamt med chefer från Socialstyrelsen, Polismyndigheten och Skolverket. Syftet med detta var att det är viktigt att de nationella aktörerna kommer ut med samlade budskap, att de legitimerar samverkan och är en förebild för lokal samordning. Därefter presenterade projektledaren webbmaterial, vilket kompletterades med korta presentationer av några olika företrädare för metoder som ingår i samlingen. En textad inspelning av webinariet finns tillgängligt online. Under hösten genomfördes ett antal presentationer av exempelsamlingen: SKR:s nätverk av de regionala utvecklingsledarna inom den sociala barn- och ungdomsvården, Polismyndighetens nätverk av regionala samordnare för det brottsförebyggande arbetet, SKR:s brottsförebyggande nätverk, SSR:s digitala lunchseminarium, Haninge kommun Brottsförebyggande forum och Brås brottsförebyggande nätverk.

Redovisning av stöd för implementering och uppföljning av insatser för att motverka fortsatt normbrytande beteende och återfall i brott –

Kunskapsstöd för socialtjänstens arbete med barn 6–17 år

Kunskapsstödet²⁰ är unikt då det innehåller fem starka nationella rekommendationer på socialtjänstområdet vilket är ovanligt. Det har skattats på en skala som både mycket nyttigt och användarvänligt i remissvar.

Kunskapsstödet innehåller också stöd för socialtjänstens val, planering och uppföljning av insatser i enskilda ärenden. Centralt är matchning av behov och insats enligt principerna om risk, behov och mottaglighet (RBM). Bilagan till

¹⁹ <https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/barn-och-unga/unga-som-begar-brott/exempel-brottsforebyggande-metoder/>

²⁰ Insatser för att motverka normbrytande beteende och återfall i brott – Kunskapsstöd med rekommendationer för socialtjänstens arbete med barn 6–17 år, Socialstyrelsen, 2021

kunskapsstödet innehåller kunskap om kombinationen normbrytande beteende och neuropsykiatrisk eller intellektuell funktionsnedsättning.

Spridningen har varit aktiv och många presentationer om kunskapsstödet har gjorts under hösten 2021 och början av 2022. Frågor och svar har lagts ut på Kunskapsguiden.se. Media har visat intresse för kunskapsstödet. Bland annat gjorde SR:s Ekot ett inslag i samband med publicering, och programmet Vetenskapsradion gjorde samma vecka ett helt program om en av de rekommenderade insatserna. SSR har gjort ett poddavsnitt.

Socialstyrelsen verkar för att det ska finnas nationell tillgång till de rekommenderade metoderna/insatserna. Socialstyrelsen och SKR/Adda har inlett ett samarbete om stöd i upphandling av rekommenderade föräldraskapsstödsprogram, familjebehandlingsprogram och TFCO. Socialstyrelsen verkar även för att de insatser som idag inte finns i Sverige ska bli tillgängliga.

Ett syfte med ovan är att fler barn därmed kan erbjudas vetenskapligt utvärderade insatser med påvisat gynnsamma effekter avseende minskat normbrytande beteende och kriminalitet. Detta bidrar till jämlikhet i landet.

Förslag har introducerats kring att implementera kunskapsstödet inom ramen för partnerskapet. Minst tre regionala stödstrukturer (RSS) har hittills visat sig intresserade att vara med och även ingå i en arbetsgrupp som arbetar fram uppbygg till samverkanspilot. Tankar på vad som kan ingå i satsningen är bl.a. att utbilda i RBM principerna (utbildning till utbildare), stöd till RSS i form av nätverksträffar för kommunerna. Det diskuteras också att anpassa och sedan använda en manual för stöd till implementering av kunskapsstödet.

Planen är vidare att ta fram uppföljningsindikatorer och utveckla indikatorer.

Stödmaterial på temat då barn har begått brott

Socialstyrelsen har under 2021 tagit fram ett stödmaterial till kommunernas socialtjänster i form av ett flödesschema med hänvisningar till handboken Barn och unga som begår brott.²¹ Det tydliggör socialtjänstens och rättsväsendets ansvar och uppgifter när barn och unga 15–17 år misstänks för brott.

Socialstyrelsen har också tagit fram en samtalskarta som kan användas i möten med ungdomar som är misstänkta för brott.²² Den kan användas som stöd i samtal med barn 15–17 år och deras vårdnadshavare i samband med att socialtjänsten ska skriva ett yttrande.

Det tredje stöd materialet är kopplat till kunskapsstödet ”Bedöma risk- och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende”. Stöd materialet, i form av en ppt som kom i mars 2022, kan användas i en arbetsgrupp som diskussions- och reflektionsmaterial.²³ Det är tänkt att vara lätt att använda och inte alltför omfattande och tidskrävande. Materialet finns på Kunskapsguiden.se och sprids via Socialstyrelsens nyhetsbrev, konferenser och

²¹ Flödesschema som beskriver rättsväsendets och socialtjänstens uppgifter när barn 15–17 år är misstänkta för brott, Socialstyrelsen 2021, <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/handbocker/2020-2-6577-flodesschema.pdf>

²² Socialtjänstens yttrande när du är misstänkt för brott, Socialstyrelsen 2021, https://kunskapsguiden.se/globalassets/samtalskarta_socialtjanstens_yttrande.pdf

²³ <https://kunskapsguiden.se/globalassets/globala-block/barn-och-unga/barn-och-unga-som-begar-brott/reflektionsmaterial-kunskapsstod-bedoma-risk-behov-barn-unga-brott.pdf>

nätverk. Förhoppningsvis kan dessa stödmaterial i framtiden även länkas in i den nationella utbildningsattsningen Yrkesresan.

Kartläggning av socialt fältarbete med barn och unga i kommunal regi

I en kartläggning som publicerades i januari 2022 har Socialstyrelsen belyst socialt fältarbete med utgångspunkt i uppsökande verksamhet och förebyggande arbete.²⁴ enligt socialtjänstlagen.²⁵ Kartläggningen ger en nationell bild av förekomst, organisering och innehåll i den del av kommunernas socialt förebyggande arbete som utförs av fältarbetare vars huvudsakliga arbetsuppgift är att arbeta uppsökande och förebyggande i barns och ungas miljöer. Särskilda frågor och fokus har lagts vid kommuner som har utsatta områden. Bland annat visar resultaten att kommuner som har minst ett utsatt område uppger nästan alla att de har en fältverksamhet. Ju större kommun, desto troligare att den har fältverksamhet (nio av tio stora kommuner har en fältverksamhet). Resultaten är att betrakta som ny kunskap på området. Betydelsen av fältarbetarnas arbete har tydliggjorts, t.ex. med att skapa trygga miljöer för barn och att barn och inte ska riskera att dras in i kriminalitet. Avstämningar och dialog med kommunerna har bidragit till god relevans och en stor efterfrågan av att ta del av resultatet. Ytterligare stöd till kommunerna kommer att publiceras på kunskapsguiden.se.

Rapporten kan fungera som kunskapsunderlag och inspiration för kommuner och organisationer inom området socialt förebyggande arbete i allmänhet och socialt fältarbete i synnerhet. Rapporten kan också fungera som underlag för erfarenhetsutbyte mellan fältverksamheter.

Rapporten har presenterats för de regionala utvecklingsledarna inom den sociala barn- och ungdomsvården och i nätverket NPO barn och unga. I mars 2022 hölls ett webinarium på Socialstyrelsen om rapporten. Resultaten kommer också att presenteras i SKR:s webbsändning inom ramen för temaserien Tillsammans minskar vi risken att barn begår brott, på Riksförbundet för fältarbete (RIF:s) årskonferens, BRÅ:s årliga konferens Råd för framtiden och på Narkotikakonferensen som arrangeras av fem länsstyrelser, CAN samt Polisregion syd.

Redovisning av nationell myndighetssamverkan i att ge kommunerna stöd i olika samverkansformer

Socialstyrelsen leder sedan slutet av 2020 den nationella arbetsgruppen där Brottsförebyggande rådet (Brå), Polismyndigheten, Skolverket, Myndigheten för Ungdoms- och Civilsamhällsfrågor (MUCF) och SKR ingår. Syftet är att stödja den lokala nivån i arbetet med samverkansformerna skola, socialtjänst, polis och fritid (SSPF) och sociala insatsgrupper (SIG). I arbetet har gruppen också haft samverkansmöten med Jämställdhetsmyndigheten som gett inspel, erfarenhet och kunskap på deras verksamhetsområde. Kontakt finns också med Nationella kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck i samma syfte. Delegationen mot segregation (Delmos) har förevisat det digitala kartläggningsverktyget Segregationsbarometern för arbetsgruppen.

²⁴ Socialt fältarbete med barn och unga: en kartläggning av uppsökande och förebyggande socialt fältarbete i kommunal regi, Socialstyrelsen, 2022

²⁵ Se bl.a. 3 kap. 1 § och 5 kap. 1 § SoL

Stödjande och fördjupande kunskapsmaterial om lokala samverkansformer

Arbetsgruppen lanserar i början av april 2022 följande kunskapsmaterial:

- Informationsmaterial om samverkan skola, socialtjänst, polis och fritid (SSPF)²⁶
- Informationsmaterial om samverkan i sociala insatsgrupper (SIG)²⁷
- Vägledning för arbete med sociala insatsgrupper (SIG). Med grunderna i principerna om Risk – Behov – Mottaglighet (RBM). Arbetsgruppen har beställt vägledningen av professor i psykologi och kriminologi Henrik Andershed.²⁸

På den nationella brottsförebyggarkonferensen Råd för framtiden 7–8 april 2022 kommer Socialstyrelsen, Brå och polisen prata i plenum om arbetsgruppens gemensamma arbete med att stödja kommuner i arbetet med SSPF och SIG och vägledningen kommer att presenteras på Socialstyrelsens seminarium.

Nätverk för erfarenhetsutbyte och kompetensutveckling

För arbetet med sociala insatsgrupper (SIG) finns ett nätverk i ett samarbetsforum via SKR där frågor och diskussioner underlättas. För arbetet med SSPF finns ett annat nätverk. På Brås webbplats kommer mer kunskap, lästips, praktisk information för verksamma inom båda dessa samverkansformer att samlas.

Socialstyrelsen har under 2021 och 2022 haft möten med kommuner som arbetar med SSPF och SIG där behov av stöd inventerats. Under arbetets gång har det också skett informations- och dialogmöten samt ett möte som var en möjlighet att ställa frågor till Socialstyrelsens jurist. Kommuner hade i förväg mailat in frågor om sekretess, samtycke och informationsdelning som besvarades. De kommuner som har utsatta områden och är i behov av och vill ha extra kontakt med arbetsgruppen kring olika frågor har möjlighet till det.

Något Socialstyrelsen specifikt arbetar med är bl.a. kontakter med både kommuner och länsstyrelser att finna former för en kommande utbildning i risk- och skyddsfaktorer för kriminalitet samt principer om risk, behov och mottaglighet. Kommunernas SIG-samordnare är givna i detta. Möjligen kan ytterligare nyckelpersoner i det lokala arbetet med SIG vara aktuella. Beslut i frågan kommer att fattas inom kort.

Kommande aktiviteter

- Socialstyrelsen arbetar med spridning av kunskap och begriplighet kring informationsdelning i det brottsförebyggande arbetet med barn. T.ex. vilka möjligheter socialtjänsten har att dela information med polisen för att förhindra att barn begår brott. Socialstyrelsen har tillsammans med Polismyndigheten

²⁶ SSPF Samverkansformen skola, socialtjänst, polis och fritid, Socialstyrelsen, Polismyndigheten, Brå m.fl. 2022, <https://bra.se/sig-sspf>

²⁷ SIG Samverkan i sociala insatsgrupper, Socialstyrelsen, Polismyndigheten, Brå m.fl. 2022, <https://bra.se/sig-sspf>

²⁸ Vägledning för arbete med sociala insatsgrupper (SIG). Med grunderna i principerna om Risk – Behov – Mottaglighet (RBM), Andershed H, 2022, <https://bra.se/sig-sspf>

publicerat ett webbmaterial om detta på kunskapsguiden.se under 2021.²⁹ I maj 2022 färdigställs en film om olika professioners mandat och roller i det brottsförebyggande arbetet med barn. Nätverken för kommuner med SIG och SSPF kommer vara självklara för detta men även andra forum kommer att ta del av filmen.

- Fysiska nätverksträffar med gemensamt lärande mellan kommunerna. Möten för erfarenhetsutbyte, frågor, ökad förståelse om olika professioners roller och mandat.
- Spridning och stöd för implementering av kunskapsstöd med rekommendationer om insatser för att motverka allvarligt normbrytande beteende och återfall i brott (se ovan). Eventuellt kan detta ske i samband med att en utbildning tas fram i SIG:RBM för SIG-samordnare och SIG-poliser.
- Digitala presentationer om framgångsfaktorer för effektiv och hållbar samverkan (innehåll i Socialstyrelsens informationsmaterial om SIG och SSPF) samt att hänvisa och vägleda kommuner vid frågor om samverkansformer.

Individbaserad systematisk uppföljning i sociala insatsgrupper (SIG)

I slutet av 2021 startade Socialstyrelsen upp ett samarbetsprojekt med SIG-verksamheter där deltagarna tillsammans ska ta fram en modell för uppföljning. Socialstyrelsens tekniska verktyg för att stödja individbaserad systematisk uppföljning kallas SU-Reg och den är grunden för arbetet. Det är nio SIG-verksamheter som medverkar från fyra län: Stockholm, Skåne, Örebro och Västmanland.

Två möten med kommunerna har genomförts under 2022 för delaktighet, förberedelser och samsyn. Socialstyrelsen kommer att ta fram ett så kallat ISU-verktyg tillsammans med verksamheterna. Ett ISU-verktyg består av ett formulär (med frågor/uppgifter man vill ha möjlighet att följa upp) och SU-Reg som är programvaran vari anpassning av formulär hanteras, svaren registreras och var ur man kan få fram gruppssammanställningar.

Uppföljningsmodellen för SIG kommer att vara uppbyggd på samma sätt som grundmodellen för individbaserad systematisk uppföljning. Innan insatserna påbörjas registreras information om målgruppen, om vilka problem och behov som finns. Under tiden insatserna genomförs registrerar man uppgifter om hur många insatserna varit, vad de fokuserat på och vilka aktörer som varit delaktiga. Efter avslut registreras resultat i form av vilken förändring man bedömer har uppnåtts för klienten. Ofta ställs också frågor om klientens upplevelse av insatsen/insatserna i termer av hur trygg personen har känt sig, om personen har känt sig förstådd och om personen känner att den har kunnat påverka.

Socialstyrelsens kommentarer

Socialstyrelsen har på regeringens uppdrag fördelat totalt 243,5 miljoner kronor till berörda kommuner under 2021 i syfte att stärka insatser i utsatta områden för att minska risken för barn och unga att dras in i eller på andra sätt drabbas av kri-

²⁹ <https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/barn-och-unga/barn-och-unga-som-begar-brott/mojlighet-att-lamna-uppgifter-till-polisen-i-det-brottsforebyggande-arbetet/>

minalitet. Av återrapporteringen framgår att merparten (80 procent) av statsbidraget har förbrukats, även om alla kommuner inte använt medlen fullt ut, se bilaga 1. Att statsbidraget inte har förbrukats beror bl.a. på tidsbrist då medlen lyses ut i mars, coronapandemin och restriktioner kring fysiska möten samt att en kommun som tilldelats ett relativt stort belopp, pga. av omorganisation och tillfälligt budgetöverskott, rapporterat att den mestadels använt egna medel för ändamålet detta år. Samtliga kommuner bedömer dock att de kommer att använda hela statsbidraget fullt ut nästkommande år eftersom de känner till att satsningen ska fortgå, har tid för planering och är i behov av statsbidraget för att förstärka det brottsförebyggande arbetet i kommunen.

Socialstyrelsen har granskat samtliga bidragsmottagares återrapporteringar och bedömer att statsbidraget har använts enligt intentionen med uppdraget. Statsbidraget syftar framjats genom att kommunerna har använt medlen till att utveckla och stärka olika typer av sociala insatser inom ramen för det brottsförebyggande arbetet. Mest vanligt är att de har använt medlen för att stärka den uppsökande- och relationsskapande verksamheten. Därefter har de stärkt strukturerad samverkan mellan framför allt socialtjänst, polis, fritid och skola kring den enskilde individen som hamnat i eller riskerar att hamna i kriminalitet samt stärkt insatser enskilt eller i grupp till barn och unga. Här avses t.ex. insatser för att stärka barns möjligheter att lyckas i skolan, ökade möjligheter till meningsfull fritid och sysselsättning samt stärkt föräldraskapsstöd. I återrapporteringen framkommer att kommunerna överlag är positiva till satsningen som bedöms finansiera insatser som är i linje med syftet, att ge barn och unga goda förutsättningar i livet genom förebyggande och tidiga insatser som minskar risken att dras in i eller drabbas av kriminalitet. De menar även att satsningen har satt fokus på området och har möjliggjort ett intensifierat arbete i kommunerna.

Utifrån kommunernas återrapportering finns det mycket som tyder på att statsbidraget även har bidragit till att utveckla kommunernas arbete med att stärka barns rätt och delaktighet i frågor som rör dem i det brottsförebyggande arbetet samt jämställdhetsarbetet som enligt ett av de jämställdhetspolitiska delmålen innebär att mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Kommunerna redovisar att de har arbetat med att stärka arbetsätt, rutiner och samverkan utifrån att barnkonventionen blivit lag. Vidare har kommunerna genomfört insatser i bl.a. skolor för att informera om attityder, maskulinitetsnormer, sexualitet och samtycke och genomfört riktade insatser till män för att mäns våld mot kvinnor ska upphöra.

Socialstyrelsen uppmärksammar att en stor del av kommunerna uppger att statsbidraget har bidragit till utveckling redan under satsningens första år, liksom att syftet med statsbidraget har uppnåtts under året, dvs. att förstärkningen har minskat risken för barn och unga att dras in eller på annat sätt drabbas av kriminalitet. Socialstyrelsen bedömer att de sociala insatser som gjorts med statsbidraget skapar goda förutsättningar för att uppnå syftet med uppdraget och myndigheten kommer att fortsätta följa utvecklingen under hela bidragsperioden.

I uppföljningen framkommer även kritiska synpunkter på statsbidraget som bl.a. rör dess ettåriga konstruktion samt en önskan om att få tidigare besked om utlysning och utbetalning av medel för att underlätta planering och genomförande av insatser. Socialstyrelsen har även uppmärksammat åsikter om att stats-

bidraget även bör få användas till att förbättra den fysiska utomhusmiljön i berörda områden (s.k. situationell brottsprevention) i syfte att förebygga brott. Kommuner tar även upp att statsbidraget inte bör bindas till att användas i specifika stadsdelar som definierats som utsatta områden av Polismyndigheten, utan bättre kan användas för verksamhet inom hela kommunen eftersom barn och unga rör sig över hela området.

När det gäller Socialstyrelsens stödjande uppdrag till kommunerna har myndigheten använt 5 miljoner kronor för att ta fram och sprida kunskapsmaterial om metoder och arbetssätt för barn och unga i det brottsförebyggande arbetet. Myndigheten bedömer att stödet kommer att underlätta för kommuner i genomförandet av insatser i syfte att minska risken att barn och unga dras in i eller på annat sätt drabbas av kriminalitet. Utöver regeringsuppdraget som rör sociala insatser i utsatta områden har myndigheten ytterligare ett ramuppdrag som handlar om att ta fram och sprida kunskap om arbetssätt och metoder som rör barn och unga i det brottsförebyggande arbetet.

Socialstyrelsen bedömer att satsningen har en tydlig koppling till Mål 3 – säkerställa hälsosamma liv och främja välbefinnande för alla i alla åldrar, samt mål 5 *att uppnå jämställdhet och alla kvinnors och flickors egenmakt* i Agenda 2030 som beslutades av FN:s generalförsamling 2015.

Bilaga 1. Sammanställning av mottagarnas återrapportering

Tabell 1. Fördelning och förbrukning av medel för 2021

Mottagare	Fördelningsnyckel (kr)	Rekvirerade medel (kr)	Oförbrukade medel (kr)	Andel oförbrukade medel (%)
Borlänge kommun	3 944 000	3 944 000	0	0%
Borås Stad	11 204 000	11 204 000	1 500 000	13%
Botkyrka kommun	17 351 000	17 351 000	1 324 000	8%
Eskilstuna kommun	6 309 000	6 309 000	2 685	<1%
Göteborgs Stad	43 392 000	43 392 000	27 972 856	64%
Halmstads kommun	3 048 000	3 048 000	751 869	25%
Haninge kommun	4 499 000	4 499 000	0	0%
Helsingborgs stad	8 486 000	8 486 000	0	0%
Huddinge kommun	4 791 000	4 791 000	0	0%
Järfälla kommun	4 329 000	4 329 000	751 801	17%
Jönköpings kommun	3 587 000	3 587 000	0	0%
Kristianstads Kommun	4 410 000	4 410 000	0	0%
Landskrona stad	5 454 000	5 454 000	0	0%
Linköpings kommun	7 099 000	7 099 000	1 883 000	27%
Malmö stad	22 463 000	22 463 000	0	0%
Norrköpings kommun	5 218 000	5 218 000	2 118 000	41%
Sollentuna Kommun	5 845 000	5 845 000	360 000	6%
Stockholms stad	32 926 000	32 926 000	1 566 200	5%
Sundbybergs stad	3 941 000	3 941 000	1 350 358	34%
Södertälje kommun	12 606 000	12 606 000	2 731 521	22%
Trollhättans Stad	2 433 000	2 433 000	0	0%
Upplands-Bro kommun	2 015 000	2 015 000	56 451	3%
Uppsala kommun	8 052 000	8 052 000	764 159	9%
Västerås stad	3 769 000	3 769 000	0	0%
Växjö Kommun	6 130 000	6 130 000	2 439 149	40%
Örebro kommun	10 200 000	10 200 000	3 809 547	37%
Totalt	243 501 000	243 501 000	49 381 596	20%

Källa: Kommunernas återrapportering av 2021 års statsbidrag.

Tabell 2. Aktörer som kommunen utvecklat strukturerad samverkan med kring barn och unga som hamnat i eller riskerar att hamna i kriminalitet 2021

Aktörer i lokalsamhället	Antal kommuner (N=26)	Andel kommuner (%)
Polisen	25	96%
Fritidsgårdar	25	96%
Skolan	24	92%
Det civila samhällets organisationer (t.ex. kvinnojourer, brottsofferjourer, idrottsrörelser, kulturföreningar)	19	73%
Föräldrar eller andra nära anhöriga	18	69%
Näringslivet (t.ex. lokala företag i rollen som arbetsgivare eller näringsidkare, eller fastighetsägare i området)	14	54%
Olika verksamheter inom hälso- och sjukvården	11	42%
Andra myndigheter (t.ex. Statens institutionsstyrelse, Arbetsförmedlingen)	8	31%
Barnahus	4	15%
Annan aktör	9	35%

Källa: Kommunernas återrapportering av 2021 års statsbidrag.